

СВОЄРІДНІСТЬ ОБРАЗУ ДЕРЕВА ЯК ОСНОВНОГО ЕЛЕМЕНТА
МОДЕЛІ СВІТУ У ПРОЗІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ ТА ДЕВ'ЯНОСТИКІВ

У статті на матеріалі повістей Б.Харчука «В дорозі», Вал. Шевчука «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда», І.Павлюка «Біографія дерева племені поетів» і новели В.Трубая «Великий птах» аналізується своєрідність художнього вираження образу-символу дерева як основного елемента світової моделі, а також його роль у розкритті змісту філософської опозиції «краса-потворне».

Ключові слова: тема, проблема, пізнання, образи-символи, міфологічна система, художнє вираження, фольклорні сюжети, особистість.

В статье на материале повестей Б. Харчука «В дороге», Вал. Шевчука «Лунная кукушка с Ласточкиного гнезда», И. Павлюка «Биография дерева племен поэтов» и новеллы В. Трубая «Большая птица» анализируется специфика художественного осмысления образа-символа дерева как основного элемента модели мира, а также его роль в раскрытии смысла философской оппозиции «красота- безобразное».

Ключевые слова: тема, проблема, осмысление, образы-символы, мифологическая система, художественное выражение, фольклорные сюжеты, личность.

The article based on the novel of B. Harchuka «In transit», V. Shevchuk «Moon swallow Nests with cuckoo», I. Pavlyuka «Biography tree tribe of poets» and novels V.Trubay «Big bird» analyzes the specific artistic expression on the image-symbol of the tree as a basic element of the global model and its role in discovering the meaning philosophy of opposition «beauty-ugliness».

Key words: subject, problem, purport, manner-simbol, mythological system, artistic expression, folklore plot, personality

Однією з головних, найбільш глибоко висвітлених спільних тем для поколінь шістдесятників та дев'яностиків стала тема визначення людиною свого місця у Всесвіті, пізнання внутрішнього «я» та пошук шляху встановлення гармонії між світом і особистістю.

Основним елементом кожної з представлених в українській прозі 60–90-х років моделей світу став образ-символ світового дерева. В основі цього символу лежать єдині універсально-архетипні форми колективного несвідомого, які презентуються прозаїками різних часів у різноманітних міфологічних, теологічних або фольклорних сюжетах та образах-символах.

Образ світового дерева, одна з головних складових язичницької міфологічної системи, дає можливість символічно-практичним чином засвоювати такі фізичні категорії, як час і простір: «Світове дерево закорінене в підземний світ (вічне царство мертвих), а крона його знаходиться у світі вищих сил. Жрець або герой могли піднятися по його стовбуру на небо і вступити в контакт з надприродними силами або одержати надзвичайні знання. Таким чином, світове дерево виступало засобом побудови певної комунікації людської спільноти з вищим сакральним світом, поступово ідентифікуючись з ним» [1, с. 62].

У прозовій моделі світу «шістдесятників» та «дев'яностиків», як і в язичницькій традиції, актуалізація цього образу виступає засобом встановлення чіткої системи світоглядних зв'язків, певної узгодженості й упорядкованості небесного, земного та підземного світів, подолання станів хаосу й розпаду. Подібну функціональність має й ілюзорно-казковий «Сад божественних пісень» українського філософа Григорія Сковороди. Витоки подібних уявлень ідуть до глибинних основ міфологічної свідомості наших предків, у якій опозиція «космос – хаос» була репрезентована формулою творіння та впорядкування світу шляхом розгортання просторових тріадичних структур світового дерева. Дослідник вірувань українського народу М.Кисельов справедливо стверджує: «Оскільки розуміння світу є своєрідною проекцією на зовнішню реальність певних узагальнених життєвих уявлень, притаманних даному народу, то вся міфологічна космологія давніх українців була перенесенням із Землі на небо форм нашого землеробського та сімейного буття» [1, с.61].

У філософському концепті з образом-символом дерева нерозривно пов'язаний образ землі-Матері. Для давніх українців характерно, що культ цвітіння та плодоносіння, відчуття таїни всього живого тісно переплітався із шануванням та любов'ю до самої Матері-Землі, яка народжує й вигодовує все живе: «Наші предки вірили, що світове дерево було втіленням Великої Богині, володарки неба і всієї природи. З ним пов'язували долі людей. Найчастіше священними були дерева, у яких в плодах чи стовбурі знаходили молочний сік. Він асоціювався з молоком Великої матері світу» [1, с. 60].

Символом української культури, українського способу життя, безумовно, є землеробство. Для українського селянина всіх часів земля уособлює в собі цілий Космос, у якому він посідав центральне місце, адже, як говорять у народі, «усі з землі й усі в землю». Земля давала не тільки «хліб насущний», але й хліб духовний, і саме в обрядах землеробського культу сформувалася більшість морально-етичних засад нашого суспільства.

Наступним головним елементом світової моделі для українських прозаїків у цілому й періоду 60–90-х років зокрема став символ неба. Небо уособлює простір, населений вищими силами та насичений інформацією, знанням про світобудову, добро і зло, хаос і впорядкування, красу і потворність, пізнання якої дасть звичайній людині могутність і силу.

Високий семантично-образний статус рослинної символіки в культурній традиції українців визначається тією важливою роллю, яку відігравав у

нашому житті культивований рослинний світ. Відповідним чином це відбилося в головних моментах культурно-світоглядної свідомості, центральним смисловим центром якої став символ дерева. У складі світогляду давніх українців образ-символ мав ознаки живої рослини, а не мертвого матеріалу, тому дерево виступало як конкретно-образне втілення більш універсальної, життєвої семантики, як наочне втілення загальної ідеї життя.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати специфіку художнього осмислення образу дерева у прозі письменників – представників покоління «шістдесятників» та «дев'яностиків».

Світоглядна модель світу, центральним елементом якої, фізичним і духовним стрижнем виступає світове дерево, представлена Б.Харчуком у повісті «В дорозі». Повість «В дорозі» – ретроспекція життя родини Швайок, Оксентія та Христини, які весь свій час присвячують дітям, тяжкій праці на землі та збереженню духовності, совісті, тепла в душі, адже без цього земля чи тварина не підпускають до себе. Навіть деревце не можна посадити без любові, без турботи про нього й щирості душевної. Символ дерева в цій повісті репрезентований образами саду і паля. Образ-символ саду створює єдиний філософський і морально-етичний підтекст, у якому розкривається реальне ставлення героїв повісті до землі. Так, батько прагне закласти родючий сад задля синів Марка й Луки, бо вірить, що саме сад утримає дітей на землі, у рідній стороні. Образ саду в цьому контексті набуває значення не просто простору, у якому прагнуть духовно відпочити старі Христина та Оксентій Швайки, але й мірилом ставлення до землі молодого покоління – дітей: «А ми? Місця ж го-го скільки! Думалося, сад для Луки... Тепер не треба» [4, с. 574]. Образ саду набуває й більш глибокого значення: символізує зміну поколінь, ритмів життя, моральних і духовних цінностей. Бажання / небажання його садити й вирощувати в парадигмі одних родових стосунків стає причиною припинення діалогу між сином і батьком, а в іншому – моральним місточком до порозуміння між батьком (дідушем), донькою Теклею та онуками: «А за старим садом якраз садили молодий. Швайка зрубав паля і вовком блимав з-за старих яблунь, як під шнур копалися ямки, як встромлювалися в них гілки прутики. Ті ямки ніби копалися в його грудях, – не на полі, а в його грудях розкорінювалися щепи <...> Побачив: його Текля саджала яблуньку, а з нею діти <...> І присів навпочіпки, розрівняв, мовби годував землицею оті тонесенькі нерви живої яблуньки, якій рости і рости!» [4, с. 574]. Порозуміння доньки й батька відбулося завдяки тому, що вона закладала сад – створювала той простір, у якому зростатимуть її діти, онуки Оксентія Швайки, де старий трудівник зможе відпочити душею, спостерігаючи за народженням молодого пагіння – нового життя. Зрубаний Швайкою пал у цьому контексті символізує сина (колись цей пал син встромив у землю, щоб зробити ворота), якого батько з боєм у душі намагається викреслити зі свого життя.

Філософська опозиція «краса–потворність» розгорнута Б.Харчуком у повісті «В дорозі» в межах глибокого психологічного підтексту. У кожного

героя твору є власне уявлення про красу: Оксентій убачає красу світу в родючій землі й квітучому саду, його дружина Христина та донька Текля – у дітях, корові, усьому живому навкруги, створеному Богом. Сини-близнюки Марко та Лука переконані, що найгарніше у світі – витвір людської думки та рук – техніка. Усвідомлення, прийняття й розуміння суті краси в живому (старі Швайки і Текля) і неживому (сини Марко й Лука) стає ще однією з причин конфлікту між батьком і сином (Марком). Кожен з учасників поданого в підтексті конфлікту (батько й син) діаметрально протилежно усвідомлюють і позиціонують себе в соціумі та Всесвіті. Старий Швайка є природною складовою Божого світу, у якому вбачає себе трудівником, що вкладає в землю всю душу, любов, а земля віддячує йому своїми дарами – деревами, травою, городиною. Цим зумовлене і його розуміння краси: гарне все природне, живе. Молодий Марко усвідомлює себе елементом технічного світу (краса – це техніка), де він тільки «гвинтик» у величезному промисловому місті, що кожного дня стає могутнішим, поглинаючи все більше й більше подібних «гвинтиків», нарощуючи технічну міць. Конфлікт світоглядів батька й сина не розгорнутий детально, але розв'язка його прочитується з поведінки Оксентія Швайки: ішов батько до сина все життя, а повернувся з гостей додому надто швидко, навіть не заночувавши. Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що образ дерева в повісті Б.Харчука «В дорозі» виступає мірилом загальнолюдських цінностей, ставлення до землі й, опосередковано, через образ саду, є стрижнем опозиції «краса-потворне».

Символ дерева в повісті Вал. Шевчука «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда» репрезентований у двох площинах – як носій жіночого та чоловічого начал світу. Головну увагу в повісті письменник приділяє проблемі самотності людини, її місця і призначення в суспільстві та світі. Не маючи змоги змінити світ, людина все ж таки повинна діяти, аби реалізувати свободу волі, не почувати себе рабом буденності.

Вал. Шевчук створив асоціативне поле жіночого начала світу, яке деревом проростає в кожній жінці, сповнюючи її неповторним і таємним, невідомою жіночою силою, що єднає її з тим прадавнім жіночим началом, з Великою праматір'ю, від якої народився світ. Так, головна героїня твору Юлька шукає себе у світі, сповненому місячного сяйва, інтуїтивно розуміючи своє призначення – творити новий світ, народжувати нове життя.

У повісті «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда» письменник свідомо не окреслив чітко межі краси й потворного, добра і зла. Кожен з героїв повісті – неповторний як витвір природи, інколи потворний, а інколи сповнений любові. Автор переконує, що будь-яка оцінка події чи зовнішності, поведінки чи явища – суб'єктивна й малозначуща для Всесвіту, де є тільки жіноче й чоловіче начало, тільки всесвітнє природне, що уособлює себе в живому. І тільки душа, що прагне гармонії із Всесвітом, утілена в зовнішньо непривабливу людину, здатна нести красу в світ, брати силу Зірок й Місяця, відчувати себе гілкою Великого дерева світу або навіть його пагінцем, що зростає задля Любові, а не знаходячи її, стає деревом

смутку: «<...> але ніхто з них не знав, а може, й не хотів знати, що вона й не сяка й не така, а що живе в ній, і росте, і все більшає дерево смутку і що ночами вона по вінця наливається місячним сяйвом <...>» [5, с. 83]. І далі: «<...> А віщувало воно їй про те, що все, що є в цьому світі, має бути, що все, що сталося, мало статися, а що не сталося, не мало статися, – на те є воля не її, і не її таємного, а воля отого Місяця й Зірок, і вона повинна лишатися слухняна, має впокоритися й чекати, і слухатися таємного в собі; тоді, можливо, вона буде в цьому житті благословенна, а непокора й занепад – то буде зрада самій собі» [5, с. 84]. У підтексті прочитується авторська думка про те, що той, хто здатен перебувати в гармонії з собою, із Всесвітом, має силу духу, стрижень світового дерева, сам є цим деревом, сповнений мудрості та всесвітнього спокою. Такою наразі стає головна героїня Юлька, яка відчуває природне бажання стати матір'ю, явити світу нове життя.

Коли ж людина живе тільки задля тілесної втіхи, не прислухаючись до потреб душі й не гармонізуючись із Всесвітом, коли її бажання обмежуються матеріальним, дерево духу в ній вмирає, згниває. Такими видаються Юльці Шурка Кукса й Коля-рибалка: «<...> розчарувалася в своїх помічниках, в отих шалапутях, які лізли до неї, щось для неї робили (ніде правди діти), а самі були порожні, як гнилі дерева чи свищі-горіхи, хоч трудилися на її полі ніби й старанно й без остороги» [5, с. 83]. Тільки кохання й бажання злитися із Всесвітом в єдине ціле, на думку автора повісті «Місяцева зозулька з Ластів'ячого гнізда» Вал. Шевчука, є запорукою гармонії, унаслідок якої людина відчуває духовний стрижень світового дерева, стає мудрішою й світиться внутрішнім світлом.

Тема пізнання людського в людині й визначення її ролі у світі розкривається і в новелі представника покоління «вісімдесятників» В.Трубая «Великий птах». Зачин новели поданий у площині язичницького міфу про створення світу з жолудя, принесеного Соколом-Родом. У своєму просторі, на верхівці дерева в степу, сидів великий птах, подібний до Сокола-Рода, який, на думку В.Трубая, також створив свій певний світ: «Дерево росло в степу на відкритому місці. Ніщо не заступало йому сонця, тож не було довкіл дерева більшого та розложистішого, як це. Холодний осінній вітер шумів у його безлистій кроні й байдуже розхитував обмерзле гілля... На дереві сидів великий птах <...> Він сидів на самій верхівці дерева й пильно вдивлявся у степ» [3, с. 343]. У світовій моделі В. Трубая можна виділити чотири основних твірних елементи: дерево, земля (степ), хижий птах, людина. Усе у природному просторі взаємопов'язане, живе за певним законом, умирає – народжується, і за правом усвідомлення себе частиною Всесвіту, дієвим елементом природи, належить птахові: «Це був його (птаха – С.П.) луг <...> І річка ця теж була його. І дерево. І степ. Він тут жив...» [3, с. 344]. У контексті новели «Великий птах» письменник поєднав два світи: світ птаха і світ людей. Використовуючи принцип контрасту, В.Трубай доводить, що обидва світи досить різні, мають свій ритм і будову, свої потреби й цінності: «А на протилежному боці долини, наче квасоля, розсипалися по схилу білі хатки. Там жили люди. Птах мав гострий зір і

добре бачив, як вони поралися по городах, згрібаючи на купи сухе картоплиння та спалюючи його разом із зів'ялим листям» [3, с. 344]. Об'єднуючим елементом цих двох світів виступає синє небо. Саме вгледівши птаха в небі, люди вирішують його вбити. Птах же, як не дивно, убиває живу істоту тільки тоді, коли він голодний. Таким протиставленням поведінки птаха і людей письменник стверджує, що людина здатна вбити просто заради примхи, удаваної безпеки або задля впевненості у власній силі. Зіставлення світу природного й світу людей розв'язується демонстрацією людської сили над птахом, унаслідок чого він гине: «З верхівки дерева великий птах, крильми за гілля чіпляючись, незграбно на задубілу землю падав. Ламав його...перевертався... і падав» [3, с. 347]. Епізодом із вбивством людьми птаха автором повісті висловлюється думка, що людина порушує гармонію у природі й безжально нищить навколишній світ заради власного задоволення, усвідомлення власної вищості. Проте, убиваючи живе довкола, людина знищує духовність у власному світі душі: символічного значення спустошення та внутрішнього душевного холоду набуває образ зими. Спільним елементом світу природного й людського соціуму виступає символ дерева. Якби дії не дозволили собі люди, якби не був порушений природний баланс, світ існуватиме доти, доки в ньому буде стрижень: у природному світі – дерево, а у світі духовному – людяність. Письменник завершує свою новелу «Великий птах» філософським міркуванням: «А дерево так і лишилося стояти серед степу, як і стояло. І сонце так само холодно виблискувало на його обмерзлим гіллям...» [3, с. 347]. Спустошений, без птаха, світ ніби й не змінився: так само в ньому лишилося дерево, сонце, але зникла ознака теплоти й чогось невловимо живого, природного, того, що здатне гріти душу.

Творчість одного з яскравих письменників 90-х років ХХ століття – Ігоря Павлюка – ще чекає на свого дослідника. Визначенням специфіки філософського концептуального осмислення світового дерева в повісті І.Павлюка «Біографія дерева племені поетів» ми намагаємося зробити крок до вивчення його багатогранної творчості, зокрема прози. Основною темою повісті є проблема взаємовідносин суспільства і природи, людини і соціуму, усвідомлення людиною власного призначення на землі та місця окремої особистості в родовій пам'яті його роду й нації в цілому. Подібно до Б.Харчука, І. Павлюк наголошує, що втрата родової пам'яті, усвідомлення людиною приналежності до роду й народу є причиною руйнації моралі молодого покоління й духовної деградації суспільства. Глибокий філософський підтекст, світобачення, у якому вічне древо, що тримається корінням за землю, а кроною сягає в небо, є зв'язковою ланкою між світами, епохами, душами людей, націями, першим подихом й останнім, думкою й дією, ріднить письменника з досвідченим майстром пера Вал. Шевчуком: людина, мов дерево, живе на батьківській землі, живить пам'ять думками про минуле та надіями на майбутнє, оголює душу перед Всесвітом, адже він іноді ближчий, ніж сусіди. В осмисленні образу дерева як мірила духовності

І.Павлюк близький також і до В.Трубая: за певних обставин людина здатна вбити – власну душу, собі подібних, тварину, птаха, дерево.

Як і герої повістей Б.Харчука «В дорозі» та Вал. Шевчука «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда», герої названого твору І.Павлюка шукають шляхи до власних душ, до істинного «я». Колись втратив себе й довго не міг знайти ключів до розуміння минулого дурний Ясьо, кострубатий, дерев'яний, подібний до тієї яблуньки, що стала його супутником у духовній подорожі до власної душі. У підтексті яблуня стала місточком між **світом реальності**, незрозумілим і чужим для Яся, **світом його уяви**, мікрокосмом, у якому він не просто Людина, а гармонійна й самодостатня часточка Всесвіту і **світом пам'яті** (пам'яті його роду, пам'яті історії людства в цілому). Несвідоме життя Яся – на перетині трьох світів – нагадує життя героїні повісті Вал. Шевчука «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда» Юльки, яка свідомо поринає у світ мрій, щоб вийти думками з реалій, які сповнили її душу смутком, аби відчувати себе творінням світу Божого, наповнюватись місячним сяйвом і стати гілкою дерева Всесвіту. Ясьо, як і місяцева зозулька - Юлька, на думку письменника, тільки ланка у вічному ланцюжку життя Всесвіту – між світом природним та соціумом: «Може, це навіть і не фантазія, а пам'ять тіла, дерев'яна, жива, слизька, природна, як сам Ясьо, – проміжна ланка між травою, орлами, вовками й людьми, а може, людьми й...» [2, с. 6].

Дерево в контексті повісті – це елемент природного світу, істота, наділена душею, почуттями й пам'яттю. Саме через ставлення до живої істоти та вміння вбачати в дереві душу І.Павлюк вимірює в повісті «Біографія дерева племені поетів» глибину людяності. Найлюдянішими виявляються ті, хто здатні відчувати біль не тільки собі подібного, але й істоти світу. З відкритою світовою душею живуть тільки діти та душевнохворі: «Марійці зробилося сильно шкода молодій ще яблуньки. Вона знала, що дереву теж боліло, що воно нещасне, як і всі, як і покійна бабуса, яка дуже часто мала пісню на устах» [2, с. 8]; «Ясьо сів на стовбур яблуні. Його подурному робочі долоні лежали на молодій корі, **обмінюючись теплом з усім всесвітом**» (виділення наше – С.П.) [2, с. 23]. Дорослі люди давно забули, хто вони й звідки прийшли у світ: «Звичайно, звичайно, люди вже добре забули звичаї природи, предків, не дотримувалися букви зірок і трав, не любили Всесвіт у росині. Жили за законами заліза, а не бджіл колишні мандрівні пасічники. Тепер неприродно швидко поверталися. Але будучи вже неязичниками, не вміли, не могли, не вrostали, не поєднувалися з молекулами вогню, води, вітру, землі – до смерті» [2, с. 50–51].

Одним із головних образів повісті І.Павлюка «Біографія дерева племені поетів» є образ старої сосни, чотирьохсотлітньої, на кільцях якої виписана історія людства, світу та історія роду головного героя повісті Василя Ворона. Сосна – стрижень Всесвіту, праматір роду людського, уособлення жіночого начала світу, зв'язкова ланка між небом і землею: «Тільки сосна, яка росла біля хати Василя Ворона, пам'ятала, бо мала чотириста років. Чотириста ліній намалювало життя навколо її чутливої

серцевини, в яку вростали й заживали татарські, російські, польські, німецькі гострозубі метали. Біля неї розстрілювали. Вона виросла із пагіння такої ж старої своєї мами, яка знала стріли монголо-татарів, печенігів... і померла своєю смертю, як дерево роду, дерево знання, залишивши пагіння, котре оберігали, жаліли дівчатка» [2, с. 67–68]; «Усесвітньо шуміла велика сосна за вікном. З поривами вітру вона почала навіть стогнати, ойкати, мов переживала кохання. А може... Бо ж вітер виймає з неї насіння і впихає в землю, опилуючи» [2, с. 71] і далі: «Воронові заболіло трохи вище від серця – душа... Ніби дерево це було його рукою, ногою, ним усім, ніби він увесь був дерев'яним. Сосна закрипіла, як земна вісь. Її довге і старе серце згиналося, сік замерзав у ньому й льодяники з нього шкрабали ніжне м'ясо сосни – як цвяхом по склу» [2, с. 73].

Василь Ворон, як і Оксентій Швайка (герой повісті Б.Харчука «В дорозі»), чітко усвідомлює своє місце в житті – він людина землі, на землі зріс, на землі працює та в землю піде, як і його предки. Мов та сосна, що росте біля його хати, Ворон здатен відчувати стан усього суцього у світі: біль води, крик і зойк старої сосни (а вона жива істота, стогне й кричить, мов людина, відчуваючи біль) біль душі людської й людства в цілому, веде постійний діалог з власною душею: «Два великих голоси вели в ньому немилосердну боротьбу – звірячий і духовний. Перемагав то один, то інший. Людина з очима вовка, з ніжністю метелика...» [2, с. 60]. Порівняння молодой сосенки з дитиною створює асоціативне поле, у межах якого образ дерева набуває людських якостей і духовності: «Деревцям боліло. Але вони раділи чужою радістю, чужим щастям. Вони вже ніколи не розцвітуть і не розпустяться. Вони всохнуть – і згорять. Тріскучо, швидко, стихійно. Вони блаженні, бо ніколи не постаріють <...> Убивали дітей лісу, щоби тішити своїх, людських. Жорстокі всеумільці – гомосапієнси. Так цар Ірод дітей маленьких – до двох років...» [2, с. 62–63].

Рятуючи хату, Василь Ворон вимушений зрубати стару сосну. Роблячи це, він переосмислює своє життя, переглядає власні душевні якості й духовні цінності, змінює ставлення до природи й соціуму, історичних подій, етапів розвитку нації й людства. Стара сосна подана письменником як *символ перехрестя доль* (під сосною миряться сусіди, пробачають одне одному все минуле, щедрують і пізнають власну душу через діалог з ближнім), *мірило душевної чистоти і цнотливості* (змінюється й сповнюється любов'ю до світу і милосердям до всього живого душа Ворона), *джерело, що повертає людині пам'ять минулого й надію на майбутнє* (у дуплі сосни знаходять золоті монети, які багато років тому заховав, забувши місце схованки, Ясьо. Знахідка повернула Ясеві пам'ять й забезпечила матеріальну можливість вилікуватися). Сосна – символ перехрестя світів, а її насіння – точка відліку нового етапу життя, нового стану душі, нового осмислення Всесвіту і змісту буття. У цьому образі сконцентрована енергетика планетарного гатунку, сутність історії нації і країни, доля світу в цілому і мешканців маленького українського містечка зокрема, сила життя й вічна жага пошуку істини буття: «Циган тепер на своєму дірявому, як старе відро, тракторі зав'язував ланцюг

навкруг сосни, мов пояс навколо стану української жінки, або кайдани навколо історії України, а то й самого життя, яке уособлювала стара сосна, соком якої по древніх ночах упивались вовки, у гіллі кричали від повноти сердець нічні пташки» [2, с. 112].

У повісті «Біографія дерева племені поетів» І.Павлюк стверджує, що, зрубавши сосну, Василь Ворон урятував не тільки хату, але й душу, адже зміг збагнути, що сосна захищала пам'ять роду і народу, без чого людина втрачає людяність. Через образ дерева письменник передає кругообіг життя в природі й відповідні зміни в душі людства, що нерозривно пов'язані між собою: із зернятка виростає нове дерево, а зі світлої думки народжується оновлена душа, здатна бути вільною й дарувати світові любов: «Василь Ворон посадив ще кілька сосненьят біля хати і найнявся пасти людську череду корів, бо в пастухів найбільше часу і найбільше простору, а значить – свободи, на якій і виростають красиві дерева – люди, які зроблять їх блаженними, перемігши, не давши їм «допити до дна»[2, с. 159].

Елементи просторово-символічної організації Всесвіту (небо, дерево, земля) у межах концепції трьох світів, репрезентовані в повісті І.Павлюка «Біографія дерева племені поетів», єднають його світоглядні позиції з філософськими тезами концепції триєдності Г.Сковороди. Дуалізм «світ земний – світ горній», «мікрокосм – макрокосм», а також чітко виражена ієрархічність і підпорядкованість світоустрою несуть у собі мотиви просторової організації світу, втілені в образі світового дерева.

Таким чином, концепція світового дерева є однією з універсальних знакових систем, що акумулюють у собі соціальне знання й містять як консервативну (соціальна пам'ять, навички та знання), так і динамічну підструктури (світоглядні форми свідомості в їх розвитку). У повістях Б.Харчука «В дорозі», І.Павлюка «Біографія дерева племені поетів», Вал. Шевчука «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда» і новелі В.Трубая «Великий птах» образ дерева має багатопланове смислове навантаження і створює символічний підтекст, у якому міститься головна його теза: світове дерево – це сама Людина, що є часткою всього живого у Всесвіті та водночас самодостатньою духовною істотою, що живе за законом буття і, мов дерево, росте духовно, сповнюючи світ паростками – почуттями любові, милосердя, радості, добра, гармонії. Якщо людина перестає зростати духовно, вона всихає, як дерево, не здатне наповнюватися силою землі й віддавати людям власні плоди та напиватися сонячним світлом.

Список використаних джерел

1. Кисельов М. Феномен землеробства в українському світі / М. Кисельов // Генеза. – 1995. – №1 (3). – К., 1995. – С. 59–65.
2. Павлюк І. Біографія дерева племені поетів: Поезія: [Повість] / І. Павлюк. – Львів: Сполом, 2003. – С.160.

3. Трубай В. Великий птах // Квіти в темній кімнаті. Сучасна українська новела: Найяскравіші зразки української новелістики за останні п'ятнадцять років. / В. Трубай. – К.: Генеза, 1997. – С. 343–347, 422 с.
4. Харчук Б. В дорозі / Майдан / романи «Майдан», «Хліб насущний», повість «В дорозі»/ Б. Харчук. – К.: Дніпро, 1981. – С.532–574.
5. Шевчук Вал. «Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда» //Вечеря на 12 персон: Житомирська прозова школа / Вал. Шевчук. – К.: Генеза, 1997. – С.13–85.